

Activitatea politico-diplomatică a lui I.C. Brătianu în ultimii ani ai mării guvernări liberale (1884-1888)

Liviu BRĂTESCU

Cuvinte cheie/ keywords: *guvernarea liberală/liberal rule, opoziție/ opposition, diplomație/diplomacy, politica externă/foreign policy, Tripla Alianță/ Triple Alliance*

Abstract

Political and Diplomatic Activity of I. C. Brătianu in the Last Years of the Great Liberal Government (1884-1888)

Also known as the great liberal government, the period between 1876 and 1888 was highly interesting for the Romanian historiography, however it has been tackled so far mostly in works focusing on the political life of modern Romania rather than in distinct works. Events such as the State Independence, the Proclamation of the Kingdom or Romania's Accession to the Triple Alliance deserve, due to their impact on the subsequent evolution of the state at the north of the Danube, a special attention. Nevertheless, given the limits of a work of such nature, we had to focus especially on the last years of this government.

Due their significant contribution to political events of the types mentioned above, Charles the 1st and I. C. Brătianu manage, in a rather short period of time, namely between 1884 and 1888, to gain a high authority within the Romanian society, which is proven by the multitude and diversity of the requests they are addressed to settle by a large number of regular Romanians. This was not, however, to decrease the number of their political opponents. If King Charles the 1st, unlike between 1881 and 1883, does no longer get involved as much in the political confrontations between the conservatives and the dissident liberals, I. C. Brătianu's almost all political decisions, whether related to home affairs or foreign matters, are objected to.

The difficulties of the prime minister consisted on the one hand of convincing the diplomacy in Vienna of his honesty, as he had decided on Romania's joining the Triple Alliance, and on the other hand a liberal such as I. C. Brătianu could not afford not be interested in the fate of the Romanians in Ardeal.

I. C. Brătianu's political ability and diplomacy during his talks with the rulers of Germany and Austro-Hungary between 1884 and 1888 were to lead to an almost paradoxical state of affairs, namely the opposition to the prime minister from within the country, his opponents demanding that the head of the state disregard him due to the support he had from outside the country.

By his resignation at the beginning of April 1888, I. C. Brătianu ended a chapter not only in his political career but also in the history of the Romanian political life, which provided him with a well-deserved place in the national pantheon.

Preocupată mai mult de analiza factorilor care au permis cucerirea independenței de stat, dar și de motivația ce a contribuit la decizia regelui Carol I și a primului ministru I.C. Brătianu de a încheia o alianță politică cu Puterile Centrale, istoriografia românească a acordat o atenție, pe care o considerăm redusă, ultimei perioade din „marea guvernare liberală“, mai precis intervalului cuprins între anii 1884-1888. Privită mai mult din perspectiva relațiilor politico-diplomatice cu Austro-Ungaria, fapt firesc ținând cont de tratatul semnat în octombrie 1883, perioada amintită oferă, la o privire atentă, numeroase posibilități și direcții de cercetare. Asupra câtorva dintre ele ne vom opri în paginile următoare.

Independența și proclamarea Regatului, evenimente la care participase de pe poziția de factor decident, îi dăduseră posibilitatea lui I.C. Brătianu să capete treptat nu doar alura unui lider charismatic, capabil să atragă mulțimile, ci și a unuia cu o imagine clară asupra direcției în care trebuia să se îndrepte România. Aceasta însemna, potrivit pozițiilor publice pe care le exprima, la începutul anului 1884, primul ministru dar și alți liberali, o politică externă definită ca una neutră la adăpostul căreia statul român să aibă o cât mai mare libertate de mișcare pe o scenă internațională destul de agitată și cu răsturnări spectaculoase de situații. Ca o expresie a libertății amintite putea fi văzută și decizia de adoptare de către guvernul de la București a unei politici economice protecționiste în privința tarifelor vamale, însoțită de o anumită deschidere față de pătrunderea în economia românească a capitalului străin.¹ Același început de an avea să îl găsească pe I.C. Brătianu și într-o altă ipostază, anume aceea de „doctrinar“, situație în care se mai aflase doar în anii 1867-1868. Trimiterile care se fac prin intermediul ziarului „Românul“² la Benjamin Constantin sau invocarea de la tribuna Parlamentului a personalității abatelui de Sieyes, a lui Condorcet sau Rousseau, reflectau o preocupare care merită a fi menționată pentru că ea completează personalitatea lui I.C. Brătianu³ și-l prezintă în ipostaza unui lider politic preocupat nu doar de problemele obișnuite ale guvernării, ci și de plasarea formațiunii pe care o conducea în sfera preocupărilor ideologice. Interesul pentru o raportare corectă la scena politică din țările importante ale Europei era dovedit și de numeroasele trimiteri la evenimentele politice din statele care reprezentau un anumit interes

¹ „Românul“, 20 ianuarie, an 28, 1884, p. 62.

² *Ibidem*, 11 ianuarie, an 28, 1884, p. 29.

³ *Ibidem*, 17 ianuarie, an 28, 1884, p. 50.

pentru România. De cea mai mare atenție beneficiau însă acțiunile pe care le desfășurau partidele liberale din Europa apuseană.¹

Revenind la atitudinea adoptată de guvernul condus de I.C.Brătianu în politica externă trebuie spus că intervențiile sale invocau „neutralitatea“ României fără a pierde din vedere provinciile românești aflate în componența statelor vecine. Mențiunile făcute în privința celor zece milioane de români, când populația de la nordul Dunării era estimată doar la cinci, ne îndreptățesc să afirmăm că el avea în vedere, dacă nu unirea tuturor provinciilor istorice românești, cel puțin crearea premiselor favorabile unui asemenea proces. Un proiect de anvergură aceasta presupunea pentru realizarea sa o bună comunicare cu șeful statului și existența unui organism politic capabil să îl susțină. Dacă ultima problemă avea să fie rezolvată în timp, în privința relației cu regele Carol, fusese limpede încă din 1866 pentru I.C. Brătianu că putea găsi în acesta un partener hotărât care-și dorea la fel de mult ca și el ieșirea statului român de sub suzeranitatea otomană și intrarea apoi în rândul monarhiilor europene. Activitatea diplomatică și succesele obținute nu îl fac pe I.C. Brătianu să își piardă „rațiunea“, dar mai ales, nu îl împiedică să realizeze că, oricât de multe și de mari succese ar fi avut pe plan extern, avea nevoie în țară de un serios suport politic. Pentru aceasta, o bună parte din energia lui avea să fie canalizată spre coagularea forțelor liberale. Chiar dacă o acțiune de o asemenea anvergură nu a reușit pe deplin, liberalismul românesc aflându-se într-o dinamică perpetuă, a fost important ca în anumite momente precum cel din 1881, să aibă sprijinul P.N.L.

Implicarea lui I.C.Brătianu în evenimentele din 1881 și contribuția avută în realizarea proiectului politic numit proclamarea Regatului avea să contribuie la o creștere deosebită a prestigiului liderului liberal în societatea românească. Începând cu 1881 devin vizibile „manifestări“ politice și nu numai ce pot fi considerate elocvente în privința locului pe care începe Brătianu să îl ocupe în societatea românească. Familiarizați cu situația în care românii obișnuți, dar și cei care ocupau anumite demnități în cadrul administrației, adresează diferite solicitări șefului statului, fie el Alexandru Ion Cuza sau Carol I, constatăm acum existența unui număr mare de cereri înaintate primului ministru sau colaboratorilor apropiați acestuia. Dacă unii membri simpli ai P.N.L. îi aduc liderului informal la cunoștință probleme legate de mișcări și regroupări politice locale,² iar alții cer intervenția acestuia pe lângă diferite structuri guvernamentale pentru anumite favoruri³, există destule

¹ „Voința națională“, nr. 70, 4 octombrie, an 1, 1884, p. 1; Idem, nr. 71, 5 octombrie, an 1, 1884, p. 2.

² A.N.I.C., fond Brătianu, dosar 42, 1883, fila 24.

³ Biblioteca Națională Colecții Speciale (mai departe B.N.C.S.), fond Brătianu, dosar 302, 1883-1889, Galați, 12 aprilie 1883, fila 1.

cazuri în care lui I.C. Brătianu i se cere sprijinul pentru rezolvarea problemelor cotidiene cum ar fi obținerea unor slujbe¹ sau stoparea abuzurilor săvârșite de funcționari². În aceste condiții era aproape firească încrederea pe care primul ministru începe să o capete din acest moment în forțele proprii și, mai ales, în dreptul său de a depăși situațiile dificile după propriile calcule politice³. Succesele reale obținute în privința politicii externe și când spunem asta avem în vedere recunoașterea proclamării Regatului și alăturarea României la Tripla Alianță, nu aveau să scutească P.N.L. și pe liderul său de serioase critici din partea adversarilor interni. Cele mai multe dintre ele erau concentrate asupra discuțiilor avute de Carol I și I.C.Brătianu în septembrie și octombrie 1883 la Viena și Berlin, în cadrul cărora cei doi ar fi acceptat „cedarea“ intereselor României în problema Dunării.⁴ Învinuit și pentru că, prin politica sa abandonase pe românii de peste Carpați, Brătianu milita de fapt pentru o activitate politică bazată pe rațiune și moderație,⁵ fără a uita vreo clipă pe românii de peste munți.⁶

Sporirea contestațiilor din partea competitorilor politici se produce în perioada 1886-1888, odată cu o creștere importantă a numărului de scrisori pe care primul ministru le primește din partea diferitelor categorii sociale care își leagă de el speranțele rezolvării unor probleme personale.⁷ Exceptând cazul lui Titu Maiorescu,⁸ puțini lideri politici mai recunosc meritele lui I.C. Brătianu, în ciuda credibilității de care primul ministru se bucură pe plan

¹ A.N.I.C., fond Brătianu, dosar 42, 1883, fila 58, 59.

² *Ibidem*, dosar, 47, 1883, fila 1-4.

³ B.N.C.S., fond Brătianu, fila 344, dosar 386, 1868-1908.

⁴ Încercând să contracareze acuzațiile opoziției, în numerele din 23, 24 ianuarie, an 28, 1884, p. 73 și 26 ianuarie, an 28, 1884, p. 81, „Românul“ explica cititorilor săi efortul făcut de I.C. Brătianu pentru ca România să fie admisă în cadrul Conferinței de la Londra din 1883, pentru a-și putea apăra interesele în problema Dunării.

⁵ B.N.C.S., dosarul 386, 1868-1908, fond Brătianu, fila 345.

⁶ Deplin conștient de importanța apropierii României de Austro-Ungaria, primul ministru nu uita pe parcursul negocierilor cu liderii politici maghiari să amintească de situația dificilă a românilor ardeleni: „Nu vă închipuiți că cineva în lumea asta poate să-i facă pe concetățenii noștri români să renunțe la drepturile lor legitime, trebuie să vă îmbărbătați și să le dați dreptate“, în Aurel H. Golimaș, *Carol I și Românii din Ardeal (1866-1900)*, extras din „Arhiva“, nr. 12, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1936, p. 31.

⁷ Unii dintre cei care cereau diferite favoruri primului ministru promiteau în schimb un sprijin politic total pentru „ca în noua epocă în care intrăm prin noua lege electorală, națiunea noastră să aibă fericirea să fiți dv. încă mulți ani conducătorul statului spre a se realiza o nouă serie de fapte pentru dezvoltarea și întărirea lor“, în A.N.I.C., fond Brătianu, dosar 49, 1884, 18 martie 1884, fila 53.

⁸ Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub Carol I*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 112.

extern. Presiunea internă avea să devină treptat tot mai puternică, contribuind în final la schimbarea guvernului liberal cu unul conservator.

Apropierea României de Tripla Alianță, realizată în toamna lui 1883, nu avea să aducă pentru I.C.Brătianu și elita liberală din jurul său, liniștea dorită. Primul ministru trebuia, în perioada ulterioară semnării actului de la 30 octombrie 1883, să îndepărteze suspiciunile diplomației vieneze în privința intențiilor avute în momentul alăturării la Tripla Alianță și să convingă asupra faptului că nu reprezintă interesele Rusiei¹ și ale Franței. Pe plan intern, șeful executivului de la București încerca să explice electoratului că nu era dispus să facă concesii dublei monarhii în privința intereselor statului român. Situația dificilă pentru Brătianu era generată de faptul că în condițiile în care în 1884 se încearcă o apropiere între Tripla Alianță și guvernul țarist², România nu se putea distanța public de acesta din urmă doar pentru a îndepărta suspiciunile pe care unii diplomați austrieci precum Mayr³ încă le mai aveau. În egală măsură, chiar dacă guvernul pe care îl conducea sprijinea revista „Tribuna” editată de Ioan Slavici sau încerca să îl sprijine pe Gh. Pop de Băsești⁴, Brătianu era nevoit să nu răspundă acuzațiilor aduse de conservatori pe tema situației românilor ardeleni.

O preocupare la fel de importantă a guvernului liberal, în această perioadă, era aceea de a convinge dubla monarhie că manifestări antihabsburgice precum cele din 25 mai 1884 din fața Legației Austro-Ungariei⁵ erau acțiuni izolate, în spatele cărora se aflau reprezentanți ai opoziției conservatoare⁶ sau cei ai guvernului țarist, interesat în continuare de evenimentele de la nordul Dunării.⁷ Într-un asemenea context, primirea entuziasmantă care avea să-i fie

¹ D.A. Sturdza era liderul politic care își exprima deschis rezerva față de orice posibilă colaborare cu Rusia în D.A. Sturdza, *Europa, Rusia și România. Un studiu etnic politic*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1914.

² „Românul”, la 2 februarie, an 28, 1884, p. 105. Despre aceste negocieri avea să relateze și „National Zeitung” în *Ibidem*, p. 105 sau „Die Presse”, în *Ibidem*, 9 februarie, an 28, 1884, p. 125.

³ I.C.Brătianu văzut ca fiind posesorul unei capacități de analiză rapidă era văzut ca un oportunist dispus și capabil oricând să treacă de partea Franței în special, în A.N.I.C., fond Carol I, Casa Regală, dosar 4, 1884, fila 14.

⁴ *Ibidem*, p. 40

⁵ *Ibidem*, telegrama de la baronul Mayr, 21 mai, 1884, fila 74.

⁶ *Ibidem*, raport de la baronul Mayr, 28 mai 1884, fila 72.

⁷ Chiar dacă ministrul de externe N.K. Giers transmitea lui N. Krețulescu, reprezentantul guvernului liberal la Petersburg, că „România putea conta pe bunăvoința constantă și seculară a Rusiei”, în A.N.C.B., fond Carol I, Casa Regală, dosar 1, 1884, fila 25, D.A. Sturdza avea dreptate să nu creadă în sinceritatea unor asemenea declarații având în vedere acțiunile desfășurate de reprezentantul guvernului țarist la Iași, Moruzzi, retras în cele din urmă după mai multe plângeri ale lui D.A.Sturdza și N.Krețulescu, în Gh.N.

facută perechii princiare austrice la 24-25 septembrie în București era o modalitate de a arăta guvernului de la Viena bunele intenții ale României. Dacă incidente precum cele din primăvara lui 1884 aveau să fie depășite relativ ușor, aceasta se datora în mare măsură încrederii pe care diplomații germani și asutrieici, o căpătaseră după mai mulți ani de contacte politice, în I.C.Brătianu. O dovadă a transformării de percepție asupra lui Brătianu o reprezintă nu doar discuția avută de P.P.Carp cu reprezentantul Germaniei la București, din vara aceluiași an, în care cel din urmă îl îndemna să colaboreze cu liderul P.N.L.,¹ dar și faptul că schimbarea lui P.P.Carp din postul deținut la Viena și a lui D.A.Sturdza din postul de ministru de Externe, ambii cunoscuți pentru orientarea lor progermană, nu mai provoacă neliniști în capitalele celor două state aliate.²

Obținerea, așa cum am arătat, a unei poziții stabile în relația cu Tripla Alianță nu avea să îl scutească pe I.C.Brătianu de apariția unor noi contestații pe plan intern, de această dată ele venind din sfera economică. Transformarea „Conferinței întreprinderilor mici și mijlocii de la Iași” din toamna anului 1884, într-o tribună a forțelor antiguvernamentale³ îl obliga pe primul ministru să găsească o modalitate de reglementare a relațiilor comerciale cu dubla monarhie mai ales că, după o perioadă de câțiva ani de la semnarea ei, apăreau tot mai multe semnale de blocaj din partea negustorilor și comercianților unguri. După rundele de negocieri din ianuarie 1885, eșuate⁴ în ciuda încercărilor lui G.I. Ghica, secretar general al Ministerului de Externe român, de a-i convinge pe contele Kalnoky în 30 ianuarie, apoi pe primul ministru al Ungariei contele Tisza, asupra necesității modificării atitudinii față de

Căzan și Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță 1878-1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 141.

¹ „Brătianu e omul situației externe și știe ce se pune la cale acum la curțile străine și inspiră acolo încredere”, în Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I-II, București, Editura Socec, 1937, p. 257. Nu peste mult timp de la această discuție P.P. Carp avea să accepte să fie reprezentantul guvernului liberal la Viena. Opțiunea pe care o făcuse încerca să o justifice către Titu Maiorescu prin faptul că „Brătianu este inevitabil din cauza politicii externe...el nu poate să se retragă, totul e îndreptat în contra Rusiei și negreșit lucrurile pot rămâne așa latent încă doi-trei ani”, în Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, București, Editura Politică, 1987, p. 49.

² Gh.N. Căzan, Șerban Rădulescu Zoner, *op. cit.*, p. 142.

³ A.N.I.C., fond Carol I, Casa Regală, Mayr către Kalnoky, 10 octombrie 1884, dosar 1, 1884, fila 136-137.

⁴ Presiunile tot mai mari ale propriilor susținători, meșteșugari, comercianți, mici industriași reuniți în adunări de tipul celor desfășurate la Iași în 1882 și 1884 care cer adoptarea unui tarif vamal protecționist, determină guvernul român să încerce o reglementare pe alte baze a relațiilor sale economice cu diferiți parteneri, nu doar cu Austro-Ungaria, în „Românul”, 11 ianuarie, an 28, 1885, p. 29.

importurile de vite din România, câteva măsuri se impuneau a fi luate. Surprinzător poate, pentru că venea din partea unui guvern care căutase până atunci calea dialogului, denunțarea convenției comerciale avea să fie făcută prin decizia Consiliului de Miniștri la 17 februarie 1885¹, după ce unul din autorii morali ai actului amintit, ministrul de externe D.A.Sturdza, fusese înlocuit în urmă cu patru zile de Ion Câmpineanu. Declarațiile apărute în zilele următoare din partea guvernului român erau noi avertismente la adresa executivului austro-ungar asupra posibilității ca schimbarea politicii economice a României să contribuie la înrăutățirea relațiilor politico-diplomatice dintre cele două țări.² Presiunea economică exercitată de cercurile interesate de modificarea tarifului vamal era dublată de o consistentă critică formulată de pe băncile opoziției parlamentare. Cel care avea să dea tonul unor intervenții aspre asupra relațiilor comerciale dintre România și Austro-Ungaria, prin intervenția sa din 10 martie 1885, era Mihail Kogălniceanu. Dezbaterile care au loc imediat vor arăta prin votul de încredere dat guvernului că echipa din jurul lui I.C. Brătianu se bucura încă de multă credibilitate în Parlament. Cele 76 voturi obținute de guvern față de cele 10 contra, aveau să provoace bucurie și lui Kalnoky. Satisfacția deosebită a acestuia era comunicată și lui Eissenstein, care era asigurat asupra faptului că menținerea la guvernare a echipei lui I.C. Brătianu era în interesul Austriei.³

„Performanța“ guvernului liberal în această perioadă consta în capacitatea de a depăși dificultățile create de unele manifeste răspindite de reprezentanți ai mișcării naționale românești ce formulau cereri privind declanșarea unei acțiuni de eliberare a teritoriilor aflate în componența statului austro-ungar⁴. Un rol important în calmarea diplomației vieneze revenea ministrului de externe Ion Câmpineanu care reușea să îl convingă pe diplomatul austriac aflat la București de necesitatea menținerii la putere a liberalilor guvernamentali⁵. Dincolo de astfel de discuții, guvernul austro-ungar avea nevoie de gesturi concrete prin care Bucureștiul să își demonstreze buna credință. Riscul pe care și-l asuma I.C. Brătianu și echipa sa era că, săvârșind acțiunile politice cerute

¹ Decizia de anulare a convenției comerciale din 1875 avea să fie comunicată de reprezentantul României la Viena guvernului austriac, în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, București, raport de la G.I. Ghica, Budapesta, 4 februarie, 1885, vol. 29, Convenții comerciale, dosar 2 A5 telegrama Ministerului Afacerilor Externe al României către Legația din Viena, București, 19 februarie 1885.

² Gh. N. Căzan, Ș. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 152.

³ A.N.I.C., fond Carol I, Casa Regală, dosar 8, 1885, instrucțiune către dl. von Eissenstein la București, Viena, 13 martie 1885, fila 1-3.

⁴ Acum circulau cu insistență tot mai mare informații despre acțiunile militare inițiate de Comitetul Național Român cu scopul de a realiza o incursiune în Ungaria, în *Ibidem*, fila 210.

⁵ *Ibidem*, București, 4 septembrie 1885, dosar 2, 1885, filele 93-94.

de austrieci, putea pierde simpatia românilor ardeleni contribuind în egală măsură și la o diminuare a impactului discursului politic al liberalilor care făceau în repetate rânduri trimiteri la teritoriile aflate în componența altor state, în speță Austria și Rusia. În ciuda încrederii pe care Brătianu o dobândise din partea vecinilor de la Apus, aceștia cereau dovezi concrete asupra lipsei oricărei legături între primul ministru român și autorii unui document apărut la 30 august 1885, ce avea forma unei proclamații.¹ Expulzarea autorilor textului amintit și a aceluia ce redactau „L'Independance Roumanie”² avea să genereze câteva reacții în lanț: mitinguri ale opoziției unite, numeroase articole în presa din România,³ dar și în cea de peste munți⁴, declarații politice tumultuoase⁵ și demisia lui Ion Câmpineanu din cadrul guvernului. Neliniștilor înregistrate de diplomația vieneză după o plecare intempestivă precum cea amintită avea să li se răspundă prin numirea la Ministerul de Externe a lui Alexandru Pherekyde, prieten al primului ministru și om politic cu numeroase contacte în rândul oamenilor politici din Austro-Ungaria⁶.

Politica externă desfășurată de guvernul liberal în perioada 1884-1888 nu a avut în vedere doar relația cu dubla monarhie. Chiar dacă semnalele transmise de statul francez în intervalul 1876-1884 nu erau foarte încurajatoare, un lider precum I.C. Brătianu, format intelectual și politic în Franța, nu avea cum să nu acorde o atenție aparte relațiilor dintre România și Franța, o dovadă în acest sens fiind trimiterea la Paris, în 1884, a unui diplomat de carieră precum Ion Bălăceanu.⁷ Susținerea **politică** de altădată fusese înlocuită acum cu încercarea manifestată pe diferite căi a guvernului francez de a nu ține cont de

¹ Gh. Căzan, Ș. Rădulescu-Zonner, *op. cit.*, p. 146.

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Hotărârea Consiliului de miniștri din 2 septembrie 1885, apud Gh. Căzan, Ș. Rădulescu-Zonner, *op. cit.*, p. 147.

³ Gh.N. Căzan, Ș. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 147.

⁴ „Liberalul”, nr. 258, 1 decembrie, an 6, 1885, p. 3.

⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, corp diplomatic, vol. 183, Viena, 1885-1889, dosar 41 U 1, raport de la Mavrogheni, ministrul României la Viena, 10 septembrie 1885. Unul din adversarii guvernului, C. Boerescu, găsea și el acum momentul prielnic pentru a ataca guvernul arătând că legea din 1881 invocată pentru explicarea expulzării nu era corectă pentru că aceasta se aplica numai pentru străini, ori cei expulzați erau români chiar dacă erau cetățeni ai unui stat străin, în Al. Lepădatu, *Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți, acum o jumătate de veac*, București, f. l., 1937, p. 20.

⁶ *Ibidem*, 30 decembrie 1885, fila 70.

⁷ În scrisoarea sa de acreditare către președintele republicii franceze, Ion Bălăceanu arăta că unul din obiectivele mandatului său, era acela de a relua „liniile tradiționale de simpatie”, în Ministerul Afacerilor Externe, București, fond Paris, dosar 9, 1882-1901, fila 1.

tariful vamal protecționist adoptat de România în 1885 și nici de argumentele autorităților românești, potrivit cărora în teritoriul de la nordul Dunării apăruse o altă realitate industrială ce impunea o nouă politică economică (vamală)¹. Situația relației româno-franceze intră, în mod real, în această perioadă într-un impas sesizat și apreciat ca nerezolvabil de către un cunoscător al lumii franceze, Vasile Alecsandri. Știind capacitatea presei de a contribui la formarea unei anumite imagini la nivelul opiniei publice, dar și la cel al clasei politice, reprezentantul român încearcă prin contractarea unor abonamente la câteva ziare considerate a nu fi ostile României și oferirea câtorva decorații unor persoane influente din presa și viața politică franceză,² să schimbe ceva din situația amintită. Efectele pozitive ale eforturilor diplomatului român n-au apărut însă.

Aflat pe plan intern în plin proces de contestare a autorității sale, Brătianu nu putea pierde ocazia de a participa la diferite evenimente în care expunerea publică era una maximă. Manifestările religioase de la sfârșitul anului 1885 și organizarea pe 30 august a unei acțiuni ce avea drept scop rememorarea luptelor de la Grivița prin intonarea unui Te-deum la Mitropolie, la care I.C. Brătianu asista împreună cu mai mulți demnitari ai statului român și membri ai corpului diplomatic,³ nu provoacă prea multe întrebări asupra motivației ce stătuse la baza unei asemenea participări. Prezentată ca o dovadă de normalitate ba chiar de „obligație“ diplomatică, participarea la aniversarea țarului⁴ și la cea de la Capela bulgară în onoarea principelui Alexandru al Bulgariei,⁵ dincolo de intenția primului ministru de a arăta alegătorilor relațiile bune pe care le avea cu statele vecine era expresia voinței unui stat de a acționa după propriile sale obiective.

Membră a unei alianțe politico-militare, România ducea în perioada aceasta o politică externă al cărei cuvânt de ordine era neutralitatea, fără ca aceasta să împiedice reparația acuzelor formulate în 1867-1868 potrivit cărora Bucureștiul încerca în zona balcanică o regrupare de forțe împreună cu Serbia și Grecia. Ceea ce alimenta într-un fel astfel de zvonuri era atenția pe care Ministerul de externe român o arăta modului în care funcționau legațiile românești din Belgrad și Atena, cărora li se acordă un rol important în colaborarea dintre România și țările amintite.⁶

În fața noilor provocări care apar și a preocupărilor vizibile ale puterilor europene pentru spațiul balcanic, I.C. Brătianu întreprinde o călătorie de

¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, București, fond Paris, dosar 9, 1882-1901, fila 2.

² *Ibidem*, fond Paris, dosar 9, 1882-1901, fila 3.

³ *Ibidem*, 25 august, jurnalul nr. 5, ministrul Afacerilor străine, Paris, fila 16.

⁴ *Ibidem*, fila 5.

⁵ *Ibidem*, fila 17.

⁶ B.N.C. S., dosar 715, 1885, 13 iunie 1885, filele 82-84.

câteva zile în străinătate pentru a oferi câteva explicații asupra evenimentelor din zona Dunării. După ce la Viena are o întrevedere cu Kalnoky și o audiență la împărat, la Berlin are câteva discuții cu Bismarck pe 25 septembrie.¹ Conținutul acestor întreveneri a rămas unul secret, dar în condițiile agitației de la Dunăre, probabil că ele au avut „darul“ să îl liniștească pe Brătianu. Urmăririle întrevenerii cu șeful guvernului german aveau să se observe în momentul în care Franța avea să solicite, la 18/30 septembrie, guvernelor europene o analiză asupra situației de la sudul Dunării cu referiri destul de evidente la contribuția avută de România la situația tensionată. Contrastând total cu atitudinea avută în alte împrejurări statul german intervenea imediat în favoarea României. Deși nu fusese pe lista capitalelor vizitate de Brătianu, Londra avea să transmită și ea un semnal pozitiv pentru echipa ministerială de la București. O putere politică precum cea a Marii Britanii, înclinată mai degrabă a avea o abordare „conservatoare“ în politica externă, nu își putea exprima decât satisfacția pentru faptul că România nu intervenise în problema Rumeliei².

Dacă România dăduse destule semnale că nu dorește să se amestece în disputa sârbo-bulgară aceasta nu însemna existența unei disponibilități de a accepta abuzuri din partea celor două armate beligerante³. Opțiunea pentru formularea unor declarații ferme privind drepturile statului român în privința navigației pe Dunăre se datora și semnalelor încurajatoare venite din partea Germaniei care-și exprima deschis aprecierea pentru modul în care guvernul liberal știuse să depășească astfel de evenimente. Dintr-un asemenea motiv Bucureștiul fusese de altfel ales drept loc al negocierilor pentru încheierea păcii⁴. Semnarea tratatului de pace în capitala României, în februarie 1886, contribuia într-o foarte mare măsură la recunoașterea acesteia ca o putere zonală, ceea ce stimula o parte a elitei politice bulgare să se gândească la un proiect de stat federativ româno-bulgar. Surpriza era dată de faptul că cel care avansa o asemenea idee, lui Carol, în cursul vizitei din luna iunie efectuată la București, era chiar prințul Alexandru de Battenberg.⁵ În ciuda existenței la nivelul unor medii politice românești a unor discuții despre avantajele

¹ *Ibidem*, fond Paris, 18 septembrie, 1885, jurnalul Ministerului Afacerilor străine, nr. 7, fila 23.

² *Ibidem*, fond Paris, 4 octombrie 1885, jurnalul Consiliul de miniștri, fila 26.

³ Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, 8 noiembrie 1885, fila 3-5.

⁴ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 282.

⁵ Propunerea bulgară prevedea ca statul român și cel bulgar să aibă o largă autonomie, guverne separate, dar cu o politică externă comună în Gh. Cliveti, *România și crizele internaționale 1859-1913*, Iași, Editura Fundația Axis, 1997, p. 256.

economice și politice a punerii în aplicare a unei asemenea inițiative¹, factorii români de decizie aveau să respingă propunerea. Dincolo de alte precauții o contribuție importantă în decizia luată o jucase și informația ajunsă la Brătianu conform căreia emisarul bulgar, Stanbulov, era un promotor al politicii austriece în zonă, obiectivul său fiind punerea în situație conflictuală a României cu Rusia.²

Revenind la atmosfera de pe plan intern, anul 1886 avea să „debuteze“ cu intervenția lui Mihail Kogălniceanu. De la tribuna Parlamentului, liberalul moldovean rostea la 11 februarie un discurs plin de trimiteri la istoria românilor și cu referiri concrete la ajutorul primit de revoluționarii maghiari de la A.I. Cuza. Invocarea anilor 1864-1865 era făcută pentru a demonstra comportamentul politic contradictoriu al oamenilor politici maghiari care, după ce în perioada amintită fuseseră ajutați de către statul român, acum ceruseră expulzarea românilor ardeleni. Intervenția fostului ministru de externe se încheia prin aprecierea Hotărârii guvernului liberal ca fiind una nu doar imorală, ci și ilegală.³ Nu imoralitatea și nici indiferența față de situația românilor ardeleni îl determinaseră pe I.C.Brătianu să ia decizia expulzării acestora, ci doar calculul politic pe care și-l făcuse. Primul ministru socotise că, îndeplinind cererea de trimitere peste Carpați a celor incriminați de austrieci, putea spera, în condițiile interesului manifestat din nou de Rusia față de zona balcanică⁴, într-un ajutor austriac. Dincolo de zvonuri sau unele gesturi contrare uzanțelor diplomatice precum cele ale reprezentantului Rusiei la București, Hitrovo⁵, România lua decizia trimiterii ministrului de Război, generalul Angelescu, la Livadia, pentru o discuție cu țarul despre situația din zonă,⁶ concomitent cu aceea de a plasa sub pretextul opririi vitelor bolnave de pestă bovină a câtorva regimente militare pe granița de la Prut.⁷

¹ I.Gh. Duca, *Politica noastră externă*, București, Editura Flacăra, 1913, p. 7; Șoimescu Sava, *Jubileul de 25 ani al domniei Majestății Sale Regelui Carol I*, București, Editura Carol Göbl, 1891, p. 37.

² Ion Bălăceanu, *Amintiri politice și diplomatice 1848-1903*, București, Editura Cavallioti, 2002, p. 258.

³ M.Kogălniceanu aducea ca argument al afirmațiilor sale faptul că „românii nu pot fi izgoniți din această țară, pentru că românii din alte țări sunt români și în țara noastră“, în *Dezbatările Adunării Deputaților*, nr. 45, sesiunea 1885-1886, ședința din 11 februarie, fila 649-658.³

⁴ Discuțiile pe care țarul le are la Livadia cu diferiții responsabili ai politicii rusești în privința atitudinii ce urma a fi adoptată de Rusia față de Grecia, Bulgaria și Turcia, provocau reale îngrijorări la București., în „Românul“, 30 aprilie, an 19, 1886, p.145

⁵ Gh.N. Căzan, Șerban Rădulescu Zoner, *op.cit.*, p. 135;

⁶ „Românul“, 5 mai 19, 1886, p.165.

⁷ Arhiva Ministerul Afacerilor Externe, vol. 26, dosar 21, Petersburg 1885-1889, telegrama de la N. Kretzulescu 8 noiembrie 1885

În fața ofensivei inițiate de opoziția unită, liberalii rămași alături de I.C. Brătianu dau imediat intervenției lui Kogălniceanu și unor conservatori care critică guvernul în Parlament pe diverse teme, replicile necesare. În timp ce Emil Costinescu evoca contribuția P.N.L. și a primului ministru la câștigarea războiului de independență subliniind mai ales responsabilitatea asumată de liberali într-un context internațional complicat¹, câteva zile mai târziu, D.A. Sturdza în fața Camerei Deputaților, avea să insiste asupra rolului jucat de liberali la modernizarea societății românești².

Sprijinul cu adevărat important într-un moment de maximă contestare avea să îl primească guvernul liberal din partea regelui Carol I. Respectând aproape întocmai schema devenită clasică a intervențiilor din cadrul legislativului cu ocazia deschiderii sale, șeful statului român evidenția meritul executivului condus de Brătianu în localizarea conflictului sârbo-bulgar³ după ce, cu alte prilejuri, subliniasse aportul primului ministru la existența unei percepții pozitive asupra României din partea guvernelor europene.⁴ Încurajat de o asemenea intervenție, I.C. Brătianu avea să fie pe parcursul discursului din Senat și Camera Deputaților, prilejuit de discuția asupra răspunsului la mesajul tronului, foarte acid la adresa adversarilor săi. Păstrându-și obiceiul, șeful guvernului își începea și de această dată intervenția, rememorând toate evenimentele la care contribuise în opinia sa PNL: adunările ad-hoc, independența și regatul. Transformările de pe plan intern, schimbările din justiție, libertatea presei, dezvoltarea economică ocupau și ele un loc important. Pentru că problemele aflate la ordinea zilei erau confruntările de la sudul Dunării, Brătianu lăsa, parcă în mod intenționat, problemele de politică externă, la finalul intervenției sale. Spre deosebire de alte discursuri în care era lapidar în privința relatărilor asupra întâlnirilor sale cu omologii străini, acum Brătianu, deloc întâmplător, nu mai făcea un secret din discuțiile cu diplomații întâlniți la Viena și Berlin în toamna aceluiași an. Luând în calcul această schimbare se poate spune că, după aproape zece ani de guvernare, Brătianu căpătase o siguranță de sine remarcabilă, care îl făcea să aibă o altă modalitate de abordare a vieții politice și de raportare la adversarii săi. Maturitatea la care ajunge primul ministru în această perioadă este evidentă și din imaginea pe care o are asupra situației României în această zonă. Rolul de apărătoare a Europei de care vorbea altădată era înlocuit cu întrebarea retorică adresată legislativului român „noi prin înșine determinăm evenimentele Orientului?”⁵ ce reflecta mai degrabă o conștientizare a potențialului real al României, comparativ cu al

¹ „Liberalul“, nr. 264, 8 decembrie, an 6, 1885, p. 3.

² *Ibidem*, 12 decembrie 1885, p.2, an 6, nr 267

³ „Monitorul Oficial“, nr. 18, 19 decembrie 1885, p.173.

⁴ „Liberalul“, nr. 272, 16 noiembrie, an 6, 1885, p. 1.

⁵ *Ibidem*, p. 2.

unora din statele vecine, și a faptului că pentru atingerea unor obiective bine precizate trebuia să se profite de un context internațional favorabil¹.

Lipsa de coeziune a opoziției parlamentare și alcătuirea ei din personalități cu viziuni diferite asupra politicii externe care, în accepțiunea lor, ar fi trebuit urmată de România, făcea ca și acuzele în privința relațiilor externe promovate de guvernul liberal să fie numeroase și diverse. În timp ce unii îl acuzau pe șeful guvernului că nu susține mișcarea românilor din Transilvania (Vasile Boerescu), alții (deputatul Mârzescu) afirmau că are o atitudine de ostilitate la adresa Rusiei. Dacă altădată evita să spună ce discuții poartă cu diplomații europeni, producând sentimentul că politica externă pe care o promova era una de sprijinire a mișcărilor naționale din zonă, acum recunoștea în mod deschis că se gândea frecvent la situația românilor din Transilvania. Același mult invocat context internațional îl făcea să nu ia în calcul varianta unui ajutor direct. Mai mult chiar, simpatiile recunoscute public pentru Franța erau înlocuite acum cu o politică pragmatică având ca obiectiv „să nu facem pași greșiți, pentru a nu periclita existența noastră națională”².

Perioada ultimilor ani din guvernarea liberală, începută la 1876, cuprinde și încercarea României de redeschidere a dialogului cu Franța. Expresie a unei decizii luate la nivelul guvernului, ministrul de Externe român trimitea către reprezentantul său la Paris, Vasile Alecsandri, o scrisoare din partea lui Carol I prin care îl felicita pe Jules Grevy pentru alegerea sa ca președinte al Franței, reafirmând și dorința de îmbunătățire a relațiilor dintre cele două state.³ Cunoscând motivația de natură economică a „supărării” franceze față de statul român, Alecsandri începea în martie 1886 o serie de discuții la Paris pentru încheierea unei înțelegeri economice având ca obiect achiziționarea unor tunuri în detrimentul celor germane⁴. Mulțumirea Franței nu avea însă să dureze prea mult din câteva motive. În primul rând guvernul francez își exprima curând dezamăgirea pentru încercarea României de a reglementa problema supușilor străini din țară, deși tratatul de la Berlin dădea statului român această posibilitate. În plus, fiindu-i recunoscută independența, România revendica dreptul de a fi tratată corespunzător, iar tendința Franței de a prelungi situația existentă anterior anului 1878, în problema amintită deranja

¹ Intervenția aceasta reprezenta o schimbare de atitudine în privința abordării politicii externe românești și venea la capătul unor experiențe personale, cum ar fi Congresul de la Berlin sau Conferința de la Londra: „Noi nu creăm și nu determinăm acele evenimente, ci ne silim numai a le pătrunde, a le cunoaște și a fi gata să facem față acelor evenimente provocate de alte puteri mai tari”, în „Liberalul”, nr. 271, 17 decembrie, an 6, 1885, p. 2.

² *Ibidem*, nr. 273, 19 decembrie, an 6, 1885, p. 2.

³ Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, nota nr. 938, 17 ianuarie 1886.

⁴ B.N.C.S., fond Brătianu, dosar 712, 1886, fila 78.

cercurile politice românești.¹ Ceea ce se cerea Franței, era să adere la înțelegerea stabilită în mai 1887 între România și Austro-Ungaria pe aceeași temă,² guvernul Brătianu putând să demonstreze că o asemenea cerință fusese formulată față de toate guvernele care manifestau într-o anumită măsură disponibilitatea unui dialog diplomatic. O altă nemulțumire a statului francez era lipsa unui tratament preferențial din punct de vedere economic din partea guvernului liberal. Reclamând existența unei atitudini discriminatorii pentru firmele franceze din domeniul armamentului față de cele germane și austriece, guvernul parizian se punea pe sine într-o situație delicată pentru că declarații de acest gen nu corespundeau realității. Chiar dacă afirma că România intrase într-o epocă în care putea să își aleagă singură partenerii economici, executivul de la București hotăra să fie trimis la Paris un bilanț contabil din care să reiasă suma cheltuită de România în ultimii ani cu diferite importuri din Franța.³ Aceasta era de fapt modalitatea prin care România înțelegea să răspundă unor intervenții de tipul celei amintite.

Simțind nevoia unui sprijin din partea Germaniei, România purta la sfârșitul anului 1886 și la începutul lui 1887, negocieri pentru încheierea unui tratat comercial suplimentar, care să rectifice unele prevederi ale convenției comerciale româno-germane, încheiată la 14 noiembrie 1877 și ratificată la 10 iulie 1881. Convenția comercială româno-germană, modificată, intra în vigoare la 17 februarie 1887. În aceeași perioadă de timp guvernul român poartă discuții pentru parafarea unei convenții consulare cu Germania, dar care datorită prevederilor dezavantajoase pentru România avea să contribuie la sporirea numărului protestatarilor la adresa guvernului liberal. Acuzat că prin astfel de documente afectează suveranitatea României⁴, Brătianu avea să renunțe mai întâi la ratificarea convenției comerciale cu Germania, iar apoi, și la convenția consulară.

Penultimul an al guvernării liberale avea să aducă o nouă ocazie, printre ultimele, pentru primul ministru de a-și manifesta hotărârea ca în fața încercării oricărui stat de a intra cu forța armată pe teritoriul României, să primească rezistența cea mai puternică. Intervenția sa fusese prilejuită de apariția tot mai intensă a zvonurilor referitoare la un nou conflict militar de

¹ Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, vol. 10, 1887-1892, nota nr. 7698.

² Prin documentul încheiat în mai 1887, guvernul vienez se obliga ca începând cu 1 mai 1888 să nu mai acorde în România protecția sa persoanelor care nu se bucurau efectiv de cetățenie austriacă sau maghiară, în Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, nota nr. 770, 6 mai 1887.

³ Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, 23 noiembrie, 4 decembrie 1887, nota nr. 7702.

⁴ A.N.I.C., dosar 4, 1887, Heidler către Kalnoky, București, 9 ianuarie 1887, fila 11, apud Gh.N. Căzan, S. Rădulecu Zoner, *op. cit.*, p. 162.

această dată între Rusia și Austro-Ungaria.¹ Dacă unii diplomați devin îngrijorați de astfel de declarații, însărcinatul cu afaceri al Vienei la București, demonstrând că îl cunoștea bine pe I.C. Brătianu, afirma că acesta nu avea în intenție declanșarea unor atacuri asupra teritoriilor unui stat, ci dorea să facă publică decizia României de a rezista în cazul unui atac asupra sa.² Rând pe rând reprezentantul Rusiei la București, dar și cel al Austro-Ungariei, țineau în mod deosebit să atragă atenția reprezentanților statului român că o politică militară este inutilă deoarece România nu era amenințată de nimeni.³

Dacă în 1883 guvernele german și austro-ungar vorbeau de războiul iminent, când acesta nu părea posibil, pentru a-l convinge pe Brătianu să încheie alianța cu Austro-Ungaria, în 1887, când pericolul izbucnirii războiului era mai aproape, guvernul de la Viena vorbea despre imposibilitatea izbucnirii unui război. Executivul habsburgic spera în felul acesta să îi determine pe guvernanții de la București, să nu denunțe tratatul de alianță cu Austro-Ungaria și Germania cu un an înainte de expirare, prelungindu-i prin aceasta, în mod automat, valabilitatea pe încă trei ani. O altă particularitate a acestei perioade este implicarea într-o măsură mai mare decât până atunci a suveranului român și arhiducelui Albrecht din familia imperială austriacă în desfășurarea negocierilor privind continuarea alianței secrete româno-austro-ungare.⁴

La fel de interesați devin guvernanții de la București de alăturarea Italiei la tratatul de alianță al României cu Austria și Germania, acțiune văzută ca o modalitate de fortificare. La 17 februarie 1888 contele Kalnoky îi transmitea lui Goluchowski o notă în care-l informa pe reprezentantul Austro-Ungariei la București asupra acceptului pe care îl primisese demersul lui D.A. Sturdza la Viena și Berlin. Același conte Kalnoky avea să utilizeze bunele sale oficii pentru mijlocirea aderării Italiei la alianța României cu imperiile centrale.⁵ Negocierile cu Italia intermediare și de către diplomați austrieci aveau să aibă drept rezultat redactarea de către guvernul italian a unei convenții de asociere la tratatul secret de alianță româno-austro-ungară din 30 octombrie 1883⁶. Trimiterea la 18 mai 1888 de către contele Kalnoky la București a documentului amintit regelui Carol pentru a fi ratificat și de către el reprezenta în fond un nou succes diplomatic pentru guvernul liberal, chiar dacă valoarea asocierii Italiei s-a menținut tot timpul în sfera politică și morală.⁷

¹ I.C. Filitti, *Contribuții la istoria diplomatică a României în secolul XIX*, București, 1935, p. 72-77.

² A.N.I.C., fond Carol I, Casa Regală, dosar 4,1887, București, 20 februarie 1887, fila 63.

³ Gh.N. Căzan, Ș. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 168.

⁴ *Ibidem*, p. 165.

⁵ Gh. N. Căzan, Ș. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 167.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 168.

După o guvernare de 12 ani, succesele obținute pe plan extern nu mai puteau asigura supremația în interiorul țării. În ciuda victoriei obținute la alegerile din 24-25 ianuarie 1888,¹ poziția guvernului liberal este tot mai nesigură, iar faptul acesta provoca reale neliniști în rândul statelor aliate. Dincolo de relațiile personale care se creează între I.C. Brătianu și liderii Triplei Alianțe, cei din urmă erau îngrijorați și pentru că opoziția aducea printre capetele de acuzare la adresa lui Brătianu susținerea de către acesta a colaborării României cu Tripla Alianță, și vorbeau în mod răspicat despre necesitatea unei politici externe neutre.

Aceasta era rațiunea pentru care puterile vecine nu mai solicitau ca în trecut părăsirea puterii de către Brătianu, ci dimpotrivă, menținerea sa la guvernare. Motivele pentru care, după un succes electoral important, I.C. Brătianu își manifestase disponibilitatea unei retrageri din fruntea guvernului erau greu de găsit de către lideri politici precum cei din Austro-Ungaria, mereu atenți la ce se întâmplă în viața politică românească. Din Budapesta consulul general român A. Fava reproducea discuțiile care aveau loc în orașul unde își avea reședința, dar și articole din „Pester Lloyd“ care trădau o preocupare deosebită pentru evoluția evenimentelor de la București. Invocarea politicii externe a liberalilor de către membrii „opoziției unite“ provoca o evidentă îngrijorare legată de posibilitatea ca părăsirea guvernului de către I.C. Brătianu să însemne și o schimbare a politicii externe a României.² Perioada lungă în care se aflase la guvernare contribuise în mod real la formarea unei imagini a liderului liberal, complet diferită de cea din anii 1867-1868, ori în condițiile unui context internațional agitat, diplomația vieneză, alături de celelalte, preferau ca în fruntea executivului de la București să se afle I.C. Brătianu. Existau deci motive pentru ca diplomatul Kalnoky, atunci când află de la reprezentantul Austriei în România, Goluchowski, despre prima demisie a lui Brătianu, din 4 martie, să îl sfătuiască pe acesta să aibă o discuție cu regele Carol pentru a-i prezenta opinia sa despre schimbarea anunțată. Diplomatul austriac avea să insiste în cadrul discuției cu monarhul român asupra contribuției pe care o putea avea în continuare primul ministru demisionar, în cazul unei reveniri, asupra păstrării aceleiași orientări în privința politicii externe, dar și a contribuției pe care o putea avea în promovarea intereselor dinastiei și ale țării³.

¹ Mărturii involuntare despre tendința de implicare a autorităților în alegerea Parlamentului dădeau chiar unii din susținătorii P.N.L. „cu puțină abilitate, cu oarecare înțelepciune în combinația candidaturilor și cu excluderea câtorva persoane neagreate de opinia publică, cred că vom obține majoritatea exclusivă a guvernului“, în B.N.C.S., fond Brătianu, dosar 713, 1887-1924, filele 11-15.

² Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, dosar 128, 23 februarie 1888, fila 367.

³ A.N.I.C., fond Carol I, Casa Regală, dosar 8, 1888, Viena, 5 martie 1888, fila 296.

Dificultățile ce au loc la formarea noului guvern îi vor permite lui Carol să îl recheme pe Brătianu la guvern cu Pherekyde la externe, fapt care avea să fie remarcat cu multă satisfacție de către Goluchowski, care considera că putea pleca liniștit în acel moment la Berlin pentru a asista la înmormântarea împăratului Wilhelm I.¹ Ministrul de externe al Austriei își exprima acum din nou speranța că primul ministru va dobândi întreaga încredere a regelui și sprijinul partidului său.² Un mesaj asemănător avea să primească reprezentantul român la Viena, Olănescu, din partea neobositului Kalnoky care nu-și ascundea convingerea asupra capacității lui I.C. Brătianu de a naviga cu succes în apele tulburi ale politicii din zonă, fără a fi afectate înțelegeri sau acorduri încheiate anterior.³ De neînchipuit altădată, ajuns la Berlin, lui Carol, principele Bismarck îi comunica pe un ton imperativ necesitatea menținerii lui I.C. Brătianu în funcția de prim-ministru „chiar dacă pe străzi ar trebui să curgă sânge”.⁴ În fața unei asemenea situații, regele constata cu satisfacție deplină înțelegerea care domnea între curțile de la Berlin și Viena și pozițiile lor identice față de inutilitatea unor „experimente” politice în România. Brătianu nu mai putea rămâne însă la putere, în ciuda dorinței guvernelor aliate cu România, chiar dacă, susținerea pentru guvernul liberal era una deplină din partea statelor care contau cu adevărat în politica externă a Europei. Sperând poate într-o redresare a situației și o temperare a atacurilor venite din partea opoziției, guvernul atent în continuare la imaginea pe care o avea în exterior trimitea imediat după evenimentele din 14,15 martie 1888, o circulară către legațiile românești din străinătate pentru a se explica guvernelor europene natura ultimelor evenimente de la București.⁵

Unul din cei care avea să dea atacul final asupra guvernării lui I.C. Brătianu era la 22 martie 1888, deputatul Nicolae Blarenberg care interpela în stilul său caracteristic guvernul în problemele politicii externe, învinovățindu-l pe I.C. Brătianu pentru tendința de a prezenta Parlamentului doar fragmente din activitatea sa⁶. Răspunsul lui I.C. Brătianu a fost conceput în aceiași termeni generali, ca și în alte ocazii similare: „Programa politicii noastre este să nu provocăm pe nimeni, să nu jignim interesele nici unui stat, dar să le apărăm pe ale noastre când sunt atacate. Astăzi, este un fapt constatat de întreaga Europă, că noi suntem în Europa un element de ordine și civilizație, că suntem un stat care ocupă un loc important în echilibrul Orientului, un stat

¹ Idem, dosar 8, 1888, 13 martie 1888, fila 65.

² *Ibidem*, dosar 8, 1888, 14 martie 1888, fila 238.

³ Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, dosar 128, 13 martie, 1888, fila 369, 16 martie 1888, fila 370.

⁴ A. N.C B, fond Carol I, Casa Regală, dosar 8, 1888, 25 martie 1888, fila 239.

⁵ Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, dosar 128, 15, martie 1888, fila 378.

⁶ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 10-22 martie, 1888, p. 208.

care prin dezvoltarea sa pacifică, poate servi de model celorlalte popoare din jur. Aceasta este și politica noastră“.¹ Primul ministru se folosea de un asemenea prilej pentru a face o retrospectivă a liniei sale politice de la 1866, respingând din nou acuzațiile potrivit cărora prin activitatea sa ar fi afectat interesele României. Aceasta era și ultima dezbateri de politică externă la care mai participa I.C. Brătianu în calitate de șef al guvernului.

Chiar dacă avea în exterior susținerea necesară unui guvern, pe plan intern dificultățile sporesc ajungându-se chiar la conflicte de stradă, soldate cu ciocniri între manifestanți și forțele de ordine. Cauzele pierderii popularității de altădată printre alegători erau identificate de către unii simpatizanți imediat după părăsirea puterii și erau localizate, în primul rând, la nivelul trecerii pe listele electorale a unor persoane compromise, a colaborării unora dintre liderii locali cu adversarii politici, și incapacității recunoscute de a atrage votanți și din alte bazine electorale decât cel tradițional². Susținerea acordată multă vreme lui Brătianu din partea șefului statului avea să dispară după demonstrațiile din fața palatului regal, iar demisia cerută de Carol primului ministru³ nu mai avea cum să întârzie, ea fiind înaintată la 1 aprilie 1888⁴.

Plasarea printre criticile aduse P.N.L. de către contestatarii săi și cei ai lui I.C. Brătianu a politicii externe duse în ultimii ani, retragerea cabinetului liberal avea să provoace în mod justificat o surpriză mare și noi semne de îngrijorare în rândul diplomației⁵. Prezența în cabinetul conservator condus de Theodor Rosetti a unor personalități cunoscute pentru orientarea lor politică avea să contribuie în mod esențial la desfășurarea în continuare a politicii externe românești în parametri normali.

Ultimii ani ai guvernării liberale aveau să aducă o serie de elemente interesante. Contestat la începuturile prezenței sale în viața politică, I.C. Brătianu avea să devină în perioada 1884-1888 unul din cei mai apreciați lideri politici români, chiar și în străinătate. Prestigiul pe care îl dobândește în țară tinde treptat să se transforme într-un autoritarism greu de contestat și care va avea drept consecință părăsirea unor aliați din vremurile de început ale activității sale politice. Dacă în perioada 1884-1888 avea să fie mai bine conturată o latură a personalității sale, atunci aceea a fost fermitatea manifestată în atingerea obiectivelor propuse. Fără a mai reflecta la comportamentul oscilant al Franței, primul ministru realizează rapid necesitatea alăturării

¹ *Ibidem*, p. 214.

² A.N.I.C., fond Brătianu, dosar 73, 1888, fila 6)

³ Paraschiva Cîncea, *Viața politică din România în primul deceniu al independenței de stat*, București, Editura Științifică, 1974, p. 290.

⁴ A.N.I.C., fond Carol I, Casa Regală, dosar 8, 1888, fila 81.

⁵ Ministerul Afacerilor Externe, fond Arhiva Istorică Centrală, dosar 128, 6 aprilie 1888, fila 379.

României la o alianță politico-militară care avea să îi asigure stabilitatea necesară. Departe de a fi expresia unei admirații față de una din cele două țări, Germania și Austro-Ungaria, Brătianu având în permanență insatisfacția provocată de Franța și spaima întâlnită nu doar în cazul lui, în raport cu Rusia, avea să opteze pentru alăturarea la Puterile Centrale. O asemenea opțiune era greu de justificat în condițiile în care era liderul unui partid care vorbise până atunci în numeroase cazuri despre românii din afara granițelor. Pentru o societatea românească tot mai atentă la problema națională, actul semnat în octombrie 1883 avea să se constituie într-un adevărat cap de acuzare din partea opoziției în momentul ei de maximă dezvoltare.

Nu lipsit de importanță este și faptul că prin politica pe care o duce, România era în această perioadă un factor activ în sud-estul Europei, ba chiar un catalizator important pentru popoarele din jurul său, unele din ele construind diferite scenarii cum era acela al statului federativ format din români, greci și sârbi sub conducerea lui Carol I. Era aceasta o recunoaștere a valorii militare și politice nu numai a statului român, ci și a monarhului său. Dacă România începea la sfârșitul guvernării liberale să fie percepută diferit decât fusese în anii 1870-1871, o explicație era dată și de o altă conduită a diplomaților români. Un politician de factura lui I.C. Brătianu nu avea cum să ignore din preocupările sale necesitatea realizării unei anumite profesionalizări a Ministerului de Externe.¹ El știa că diplomații români, cei mai mulți aflați la începuturile activității lor, aveau nevoie de ajutor, iar acesta avea să le fie dat printr-o mai bună organizare a Ministerului de Externe care începe să cunoască o etapă nouă din 1887.

Chiar dacă nici în perioada 1884-1888 nu apar foarte multe precizări privind politica externă pe care statul român dorea să o urmeze preferându-se formule generale² devine tot mai limpede faptul că potențialul economic și politic al României impuneau o politică externă al cărei cuvânt de ordine trebuia să fie neutralitatea.

Anul 1888 încheia un capitol nu doar în istoria politică a României, ci și în viața politică a unuia din liderii marcanți ai României moderne, I.C. Brătianu.

¹ În raportul care pleacă de la Ministerul de Externe către legațiile românești în 7 aprilie 1887 se precizau foarte clar sarcinile acestora: cunoașterea vieții politice din țările în care acționau, caracteristicile situației economice și sociale etc în Ministerul Afacerilor Externe, fond Paris, vol. 10, 1887-1892, filele 1-2.

² O afirmație specifică programelor electorale, prin caracterul ei general, avea să se regăsească într-o broșură editată de D.A. Sturdza, în apropierea alegerilor din 1888: „În politica externă a țării avem în vedere păstrarea bunelor relații cu toate statele, dar totodată menținerea întregii neatârării a statului nostru“, în D.A. Sturdza, *P.N.L. de la 1876 până la 1888*, București, Editura Institutul de Artă Grafică Carol Göbl, 1888, p. 26.